

Ausås kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2016-11-14

jais
arkitekter
—

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Ausås kyrka

Strövelstorps församling, Bjäre kontrakt, Lunds stift

Ausås socken, Ausås 74:1, Ängelholms kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Ausås ligger mellan Strövelstorp och Åstorp i åkerlandskapet i södra delen av Ängelholms kommun. Bynamnet är känt sedan 1334, då stavat ”Achesaas”, en kombination av ett mansnamn och efterleden ås, som syftar på höjdsträckningen genom byn. Ausås by förblev under flera århundraden en tät by, samlad kring kyrkan från 1200-talet, och omgiven av odlingsmarker. Under medeltiden koncentrerades makten i området i hög grad till olika sätesgårdar, bl.a. Spannarp strax öster om Ausås. Säteriet finns omtalat sedan slutet av 1400-talet, men fick dagens plan med tre mangårdsbyggnader av Isak Cedercrantz på 1740-talet. Han ägde även Vegeholm och Rögle gods. 1774 uppfördes den nuvarande prästgården i Ausås sedan den gamla byggnaden eldhärjats 1768.

Under påverkan av godset kom jorden successivt att slås samman till större enheter, och byn skiftades ut redan 1808. Byn fick karaktären av radby med gatehus samlade längs landsvägen. Då järnvägen drogs fram vid sekelskiftet med station vid Spannarp påskyndades den industriella utvecklingen och omställningen till ett mer effektivt jordbruk. På 1880-talet byggdes ett missionshus, klätt i eternit, och 1912 en folkskola i rött, mönstermurat tegel, som numer används som förskola. På 1950-talet startades Granquists plantskola, idag en av Sveriges största, i byns utkant.

Ausås kyrka ligger idag mitt i kyrkbyn, omgiven av byggnader med kulturhistorisk förankring. Norr om kyrkan står en holländarkvarn från 1830-talet väl synlig i landskapet. Öster om kyrkan ligger bygdegården, förskolan och missionshuset, i sydväst den trelängade prästgården, som även inrymmer församlingshem och museum. Prästgården är sedan 1968 klassad som byggnadsminne. De västra- och östra längorna har kvar sina halmtak och fasader av korsvirke, medan bostadslängan har rappats, fått större fönster och rött tegeltak i slutet av 1800-talet. Längorna är samlade kring en kullerstenssatt gårdsplan, från vilken en allé för upp mot landsvägen och en kyrkstig går mot kyrkan. Kyrkstigen har varit kantad med kastanjer, som man tvingades avverka 2013 när träden hade drabbats av blödarsjukan. Kring prästgården utbreder sig en lummig trädgårdsanläggning. Söder om byn rinner Örjabäcken, vars närområde utgör ett populärt vandrings- och rekreationsområde i en i övrigt agrart präglad miljö.

Kyrkobyggnaden

Den kyrkliga historien i Ausås lär gå tillbaka till 1200-talet, då en romansk kyrka byggdes på samma plats som dagens kyrka. Vid markgrävningar i slutet av 1920-talet påträffades grundmurarna till det gamla långhuset omedelbart innanför de nuvarande murarna. Den forna kyrkan hade en typiskt romansk plan med långhus, ett kor i flykt och en absid. Till byggnaden anslöt ett torn, av samma bredd som långhuset, från sent 1400-tal eller tidigt 1500-tal. I övrigt är litet känt om den romanska kyrkans utformning, men det verkar troligt att gestaltningen påverkats av närheten till cistercienserklostret vid Herrevad. Enligt språkforskaren Anna Blennow, som studerat inskriften på kanten till dopfontens cuppa, visar den avancerade latinska sångtexten på ett troligt samröre med de bildade munkarna och deras asketiska idealkyrkorum.

Godsen kring Ausås har i hög grad påverkat kyrkans utveckling. 1795 lät Vilhelmina Cedercrantz, vars familj ägde både Spannarp och Vegeholm, bygga ett gravkor för sina systrars kvarlevor. 1815 fördes kistorna i gravkoret till en gravplats på Strövelstorps kyrkogård, och församlingen gjorde om koret till sakristia. Spannarps påverkan på kyrkan märks idag genom familjen Barnekows gravplats på kyrkogården, liksom några donerade inventarier från godsets olika ägarfamiljer. Hit hör bl.a. en stor ljuskrona av mässing, skänkt 1662 av Jens Michelsen och Anna Gjedde.

I mitten på 1800-talet var kyrkan i behov av renovering, och därtill för liten för den snabbt växande församlingen. Murmästaren A. J. Hallberg, som tidigare ansvarat för två tillbyggnader vid Strövelstorps kyrka, valdes vid en auktion 1853 att rita och bygga en ny kyrka. Året efter kom entreprenadssystemet med kringresande byggmästare att avskaffas efter hård kritik, inte minst från domkyrkoarkitekten Brunius, då det bl.a. ansågs leda till fuskbyggen och minskade sockenbornas del i arbetet. Överintendentsämbetets arkitekter tog del av alla kyrkobyggen genom den kungliga förordningen, och Hallbergs förslag modifierades av Johan Fredrik Åbom. Hans största ändring var, att han bytte ut Hallbergs föreslagna absid mot ett polygonalt kor. I deras gestaltning sammansmältes klassicistiskt, gotiskt och romanskt till en slags blandstil. Kyrkobygget avslutades 1858 av Hallbergs borgenärer. Kyrkan fick en klassicistisk plan med stora, rundbågiga fönster, medan långhusets valv murades efter medeltida ideal. Murarna uppfördes i putsad gråsten, sannolikt av sten tillvaratagen från den gamla kyrkan, och med oputsade tegeldetaljer, såsom omfattningar och gesimser, inspirerade av Brunius medeltidsaktiga dekorer. Bara det medeltida tornet skonades, gavs ett nytt tak och fick typiskt skånska trappgavlar, som åter hade kommit på modet från 1840-talet.

1869 förstärks långhusmurarna med dragstag, som avslutas med ankarjärn i fasaderna.

1872 installeras kyrkans första orgel av Anders Viktor Lundahl. Den nuvarande orgelläktaren byggs senast vid detta tillfälle.

1905-06 görs en inre renovering efter Theodor Wåhlins ritningar, granskade av Överintendentsämbetets Agi Lindegren. Golven täcks med kalksten, koret får en ny altarring med golv av viktoriaplattor och dörrarna mellan koret och sakristian ersätts av draperier. Långhuset får nya bänkar och järnfönster med blyinfattade glas sätts in.

1929 monteras en ny värmeanläggning som ersättning för den panna, som dithills stått på långhusets södra sida. Skorstensstocken kapas ovanför valvsvicklarna. Kalorifersystemet installeras i ett pannrum under långhuset, som nås genom ett litet tillbyggt entréfång med trappgavel på långhusets norrgavel.

Åren som följer görs diverse underhållsarbeten; kyrkan ommålas, tornet repareras och belysningen utökas. Vid något tillfälle kläs ytterväggarnas insidor in med bröstningspanel. Eiler Graebe ansvarar för flera arbeten mellan 1945-55; plåttaket byts mot tegel, nya ytterportar av ek sätts in och flertalet träinventarier ommålas.

1979 anordnas en liten dopplats med altare på långhusets norra sida.

1981 omputas hela kyrkan exteriört, trots Riksantikvarieämbetets misstykke, med kc-bruk och avfärgas med silikat. Valven tilläggsisolerar med lösull, och man tar fram ritningar på innanfönster som dock aldrig realiserar. 1985 kalkar man kyrkan invändigt.

1986-87 tar A-konsult fram handlingarna till en interiör renovering. Delar av förslagen genomförs, bl.a. målas bröstningspanelerna och bänkarna om i nuvarande kulörer. Ett förråd byggs i tornets första våning bakom orgelläktaren. Den norra trappan dit sätts igen. Dörren mot trappan från vapenhuset behålls som blinddörr.

2014 görs en översyn av de daterade elsystemen. Kyrkan elsaneras och brand- och inbrottslarm installeras. 2015 tilldelades församlingen kyrkoantikvarisk ersättning för att konservera textilier och förbättra förvaringen för dessa, för diverse fasadarbeten och för omläggning av kyrkans stormskadade yttertak.

Exteriör

Kyrkobyggnaden består av ett långhus, ett smalare, tresidigt avslutat kor och ett västtorn. Långhus, kor och tornavslutning är byggda 1858 medan tornets nedre delar är medeltida, troligen från 1400- eller 1500-talet. Det finns inga uppgifter om att tornet skulle ha haft ett murat valv eller varit försett med några kalkmålningar. På norra sidan av långhuset ansluter en liten utbyggnad från 1929 till teknikkällaren.

Kyrkan är troligtvis grundlagd på en kallmur av natursten. Murarna är genomgående uppförda av gråsten, som spritputsats med kc-bruk och avfärgats med silikat. Murarna ansluter direkt till mark utan synlig sockel. Omfattningar och listverk är byggda av tegel. I

murarna märks ett flertal ankarjärn, på tornet s-, liljeformade och som årtalet 1858, och längs långhusets södra- och norra sidor vardera fyra hjulformade ankarjärn till de invändiga dragstagen som binder ihop yttermurarna.

Huvudentrén till kyrkan finns i tornet. Innanför en rundbågig, tresprångig omfattning sitter en pardörr från 1945, klädd med pärlspontad, lackad ekpanel i fiskbensmönster. Ovanför dörren sitter ett vitputsat överstycke med en minnesplatta. I öster finns en rundbågig pardörr, i övrigt utformad lika tornporten. Dörren sitter tillsammans med ett rosettfönster i en tvåsprångig, rundbågig nisch. Dörren till teknikcellen är gjord av stående träpanel sammanhållen av ett metallramverk.

Kyrkans fönsteröppningar är rundbågiga, frånsett korets rosettfönster, med en- eller tvåsprångiga slätputsade omfattningar. Korets, långhusets och tornets fönster från 1906 är uppbyggda med inmurade, svarta, spröjsade ramar av gjutjärn djupt indragna i fasaderna. Glasen är av blyspröjsat råglas med dubbla ytterbårder av färgat glas. Den inre bården kring korfönstren är utförd som en zigzagbård. Solbänkarna är av räfflat vitmålat gjutjärn. Innerfönster saknas. I tornets klockvåning finns två ljudöppningar i varje väderstreck, försedda med djupt indragna luckor av brunmålad fjällpanel. På resp. gavelröste finns två rundbågiga nischer med två smala fönsteröppningar vardera, därovan ett rundblände. Mellan ljudöppningarna och nischerna löper ett dekorativt band av kvadratiske bom- och ljudhål, som är genomgående mot klockvåningen.

[1]: Listverk och ankarjärn på långhus

[2]: Tornet med trappgavlar

Kyrkans tak är alla sadeltak, sedan 1945 belagda med rött enkupigt tegel från Minnesberg. Plåtarbeten och avvattningsystem är utförda av svartlackad plåt. Långhustaket avslutas mot det lägre koret av en vindskiva. Nedanför resp takfall finns olika listverk. Längs korets- och långhusets murar finns flersprångiga gesimser med sågskift. Under långhusets gesims löper en rundbågefris med droppstenar. Torntaket vilar mot norr och söder på en

tresprångig, slät gesims, i väster och öster finns trappstensgavlar med plåttäckta tinningar. Längs tinningarna återkommer samma typ av rundbågefris som på långhuset. Alla listverk är numer putsade och vitmålade.

Interiör

Vapenhuset i tornets bottenvåning har golv av gråa och röda kalkstensplattor, vitmålade väggar och ett innertak klätt med pärlspont, buret av två släta, gråa kolonner. På rummets norra och södra sidor finns trappor till orgelläktaren, inbyggda bakom väggar klädda med pärlspont. Den norra trappan är igensatt. Dörren mot långhuset är en vitmålade pardörr med profilerade speglar och mässingstrycke.

Långhuset är enskeppigt, relativt brett och indelat i tre travéer med kryssvalv. Valven, som vilar på tresprångiga pilastrar med kragband, har fyrsidiga, släta ribbor och bågar. Gördelbågarna är genombrutna av dragjärn, och i slutstenarna hänger varsin malmkrona, den äldsta från 1662. Valv och väggar är putsade och avfärgade i vitt. Längs ytterväggarna löper en gråmålad bröstningspanel med höga speglar, uppåt avslutad av en tandsnittsgesims. Bakväggen mot vapenhuset är klädd med pärlspont.

[3]: Långhuset mot koret

Långhuset är indelat i två kvarter på ömse sidor om mittgången, som är belagd med samma slags kalksten som vapenhuset. Bänkkvarteren står på ett upphöjt brädgolv.

I nordöstra hörnet finns en dopplats med altare och dopfunt, i sydöstra hörnet står predikstolen. På triumfbågens norra sida hänger en nummertavla ritad av Wåhlin. Västra

delen av långhuset upptas av orgelläktaren, som vilar på marmorerade pelare. Läktarbarriären är tredelad, tät med profilerade speglar målade i blått, vitt och guld, och förhöjd med en överliggare av rundstål. På barriärens mälare står pilastrarna till orgelfasaden, som är sammanbyggd med räcket. Undersidan av läktaren påminner om ett kassetak med ramverk av träpanel och pärlspont i facken.

Koret är upphöjt två steg relativt långhuset med en stentrappa. Koret är valvslaget lika långhuset och har kalkstensgolv av samma typ. Koret avdelas från den bakomliggande sakristian genom en vitmålad vägg med två draperiförsedda, rundbågiga öppningar. Framför väggen står altaruppsatsen och en något upphöjd altarring, vars golv är täckt av en matta. Under mattan ligger svartvita viktoria-plattor från 1906.

Sakristian har golv av sentida ekparkett, vitmålade väggar och ett vitmålat kupolvalv. I ytterdörren mot öster sitter en gråmålad ramverksdörr. Rummet är möblerat med bl.a. förvaringsskåp och ett skrivbord, ovanför vilket kyrkans ena altartavla hänger.

Tornets första våning används för förvaring inom ett förråd byggt av enkla gipsväggar. Golvet är belagt med plastmatta, väggarna är vitmålade och taket ett tunnvalv av gråmålad pärlspont. Från tornrummet finns dörrar in till orgelläktaren, vars golv är täckt med heltäckningsmatta. Orgelverket upptar hela läktarens djup och har spelbordet integrerat på verkets södra sida. En brant trätrappa leder upp till andra tornvåningen, som har väggar av slammat gråstensmurverk och brädgolv. Korslagda bjälkar från en tidigare bjälklagsnivå bildar underlag för ett vilplan till trappan, som går vidare till klockvåningen. Från vilplanet finns en lucka in till kyrkvinden, som betjänas via landgångar lagda på de traditionellt uppbyggda takstolarnas hanband. Underlagstaket består av ospontad träpanel. Valven är isolerade med 2 lag mineralull utan vindpapp.

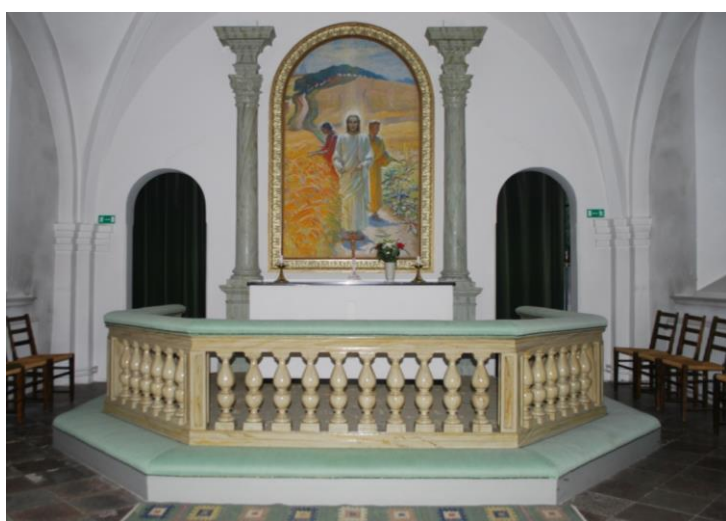
Klockvåningens bjälklag är uppbyggt med balkar i två nivåer, parvis lagda för ökad stomstabilitet. På bjälkarna ligger ett obehandlat, kraftigt brädgolv på vilket den fristående klockbocken står. Klockvåningens väggar består av slammat gråstensmurverk med en övre, tegelmurad del från 1858 års restaurering. I nedre delen av tegelmurverket finns ett band av kvadratiska öppningar, som går runt hela tornet. De har förmodligen fungerat som bomhål i samband med att tornkrönet gjordes om, och senare som ljudhål. Tornets takstomme är uppbyggd av remstycken, tassar, stödben, hanband och sparrar som underlag för en spontad träpanel. Konstruktionen är kraftigt förstärkt med tre bärlinor i väst- östlig riktning, förbundna med bindbjälkar till rem-styckena. På bjälkarna står stolpar som förbinds med hanbanden via långremmar.

Inredning och inventarier

Altaret av blocktyp är tillverkat 2014 av murat och vitputsat tegel med krönskiva av svart

diabas. På altarets framsida finns ett vitt likarmat kors i relief. I långhusets nordvästra hörn finns ett dopaltare i trä från 1977 ritat av Gunnar Arvidsson.

Altaruppsatsen består av en tavla från 1948 flankerad av marmorerade kolonner, som funnits i kyrkan sedan den byggdes. Altartavlan med motivet "Jesus går med lärjungarna genom sädesfälten" är målad av Möllekonstnären Gunnar Wallentin. Motivet kan associeras till omgivningarna kring kyrkan med Härninge backe och möllan. Tavlan omges av en rundbågig ram med akantusdekor. På baksidan av tavlan, in mot sakristian, finns en lika stor tavla med motivet "Jesus i Getsemane". Den är målad 1828 av Alexander Malmquist, som även utfört altartavlorna i Starby, Strövelstorp och förmodligen även i Tofta. Tack vare en vridaxel är det möjligt att rotera altar-tavlan, något man gör under fastan när Malmquists tavla vänds mot långhuset.

[4]: Altartavla (1948) och altarring

[5]: Altartavla (1828)

[6]: Dopfont

[7]: Orgel

Altarringen från 1906 är ritad av Theodor Wåhlin. Den har en femsidig planform med öppna, marmorerade, grågröna balusterräcken och gråmålad träsockel. Knäfall och överliggare är klädda med ett ljusgrönt, fastnitat tyg.

Dopfunten av sandsten är från romansk tid, troligtvis huggen då kyrkan uppfördes. Dopfontens nedre del består av en skrånad bas och ett konvext skaft. På fotens kantstav finns fyra tappar. Cuppan är på undersidan dekorerad med kymation och har en inskrift runt övre kanten. I en studie 2014 av språkforskaren Anna Blennow, har hon lyckats uttyda cuppens inskrift till en medeltida antifon, en slags sång, om Johannes Döparen och Kristi dop. Hon tolkar texten som, att kyrkan stått i förbund med cistercienserklostret vid Herrevad, och anför att dopfontens enkla utformning stämmer väl överens med cisterciensernas avskalade idealkyrkorum. Dopfunten har ofta tillskrivits Mörarpsmästaren, som var verksam i trakten vid tiden, men enligt Blennow är detta mindre troligt då hans dopfontar vanligen är fyrsidiga och rikt smyckade med reliefer.

Predikstolen av bemålat trä är ritad och gjord 1858 av snickaren Otto Ekberg i Ausås. Korgen består av fem sidor, prydda med masverksliknande dekor i guld och vitt. I de blåa speglarna finns guldmålade kristna symboler; ankare, kors, nummertavla, kalk och en bok. Korgen hålls uppe av fyra vridna smidesstänger. Till den tygklädda överliggaren finns fäst en snidad pulpetskiva. Korgen nås genom en omålad trappa med tätt fyllningsräcke, prytt och målat på samma sätt som korgen. Ovan predikstolen hänger en åttkantig baldakin, dekorerad med bl.a. en rundbågig kantfris och strålgans.

Bänkinredningen i bemålat trä är ritad 1906 av Theodor Wåhlin. Bänkgavlarna är uppbyggda av två blåmålade speglar, den övre med arkadmotiv, och krönte av guld-målade solkors. Sitsarna är av bräder, uppburna av volutformade konsoler.

Orgeln är byggd 1985 av Tostareds Orgelfabrik med två manualer och pedal. Tennpiporna kommer från orgeln från 1872, byggd av A V Lundahl i Malmö. Från detta år är även *orgelfasaden*, som är sammanbyggd med läktarens balustrad. Fasaden har tre pipfält, det mittersta förhöjt och rundbågigt, avskilda av pilastrar. Pipfälten kröns av profilerade gesimser, på vilka står bl.a. voluter, bladverk, en harpa och ett akroterion.

Kyrkklockorna av malm hänger i klocktornet. *Storklockan* är omgjuten 1760 av Andreas Wetterholtz, *lillklockan* är gjuten 1743 av samma person. Båda klockorna pryds av inskriptioner och band med vegetativ dekor längs mantelns ovankant och slagring.

Övrigt

Bland de lösa inventarierna märks en *nattvardskalk* i silver från 1614, en svart *mässhake* från 1718 med ett krucifix och bandkantning i guldtråd och en *malmkrona* från 1662, skänkt till kyrkan av Jens Michelsen och Anna Gjedge vid Spannarps gods.

Kyrkogården

Den äldst bevarade kartan, där Ausås kyrka och kyrkogård finns med, är en geometrisk avmätning från 1688. Kyrkogården ligger i östra kanten av byn med prästgården som närmsta granne. Sedan den brunnit 1768 bygger man 1774 en ny strax väster om den gamla. På enskifteskartan från 1771-1808 syns prästgården, kyrkan och däremellan en trädkantad "prästagata". På Skånska Rekogniseringskartan från 1812-20 är nuvarande vägstruktur med vägar söder och öster om kyrkogården etablerad. Allén mellan prästgården och landsvägen tillkommer dock först på 1880-talet. 1869 breddas kyrkogården något väster- och söderut, och 1888 görs en utvidgning öster om vägen mot Spannarp.

Kyrkoanläggningen utökas under 1920-talet med en kapellkyrkogård på prästgårdens forna ägor. 1968 utvidgar man även denna del, gestaltad av Nils Blanck, med ett stycke mark söderut, samtidigt som man skapar en urngravplats på den äldsta delen. 2010 anläggs en askgravplats på kapellkyrkogården. Samma år reparerar man kyrkomuren.

Gamla kyrkogården

Den äldsta delen av kyrkogården runt kyrkan omgärdas mot söder, väster och öster av en kallmurad gråstensmur av delvis kluven sten och mot norr av en häck. Kring kyrkogården löper en lindkrans. Huvudentrén är från söder och parkeringen, genom en pargrind av gjutjärn med granitavtäckta, murade grindstolpar. Från grinden går en gång upp mot kyrkan, som ligger omgärdad av singel. Kvarteren är grästäckta och gravarna saknar yttre avgränsning, fränsett några få med häckinramning. I synnerhet ytorna mot norr är uppluckrade med bara ett fåtal gravar. Gravmaterialet är till största delen från 1800-talets slut, med många obeliskliknande, delade stenar med bruten topp, satta på låga socklar. På slänten mot öster ligger en medeltida häll. Bland de personhistoriskt intressanta vårdarna märks Spannarpsägare friherre Kjell Barnekows grovt huggna och korskrönta livsten, liksom prosten Nils Peter Westerströms. Han var kyrkoherde då Ausås nya kyrka uppfördes. I kyrkogårdens nordöstra hörn finns en liten minneslund med en grästäckt gravsättningsplats omgiven av en bokhäck.

Den östra utvidgningen från 1888 omges av en häck och en lindkrans. Huvudentrén mot vägen är en gjutjärngrind. Kvarteren är varierande grästäckta och grusade, och många gravar avgränsade av buxbom. I gravmaterialet finns många vårdar från tiden kring förra sekelskiftet; obeliskformade stenar, kors i storformat och avbrutna trädstammar, liksom breda, låga stenar från 1930-50 talet.

Kapellkyrkogården (Södra kyrkogården)

Kapellkyrkogården, omgiven av en trädkrans, har en tydlig arkitektonisk gestaltning med fyra delar, som alla har sin egen utformning. Mot landsvägen finns, omgärdat av en häck, ett grusat område med buxbomsomgärdade gravar, symmetriskt uppbyggt kring en murad fontän. Bakom kapellet finns urngravar. I mitten av kyrkogården finns en askgravplats från 2010 med två segmentformade växttäckta ytor att ställa minnesplattor i, och ett delvis utlagt, grästäckt kvarter med gravarna ställda mot rygghäckar. Ytorna längst i söder är grästäckta, med ett lapidarium av stenar som lagts på slänten.

[8]: Gamla kyrkogården

[9]: Östra utvidgningen

Byggnader på kyrkogården

På gamla kyrkogården finns en enkel, vitputsad personalbyggnad med svart tegeltak, byggd 1975. Kapellet på södra kyrkogården, ritat 1927 av Nils Blanck, är putsat med rundbågiga öppningar och rött tegeltak.

Kulturhistorisk karaktärisering

Ausås är en pittoresk kyrkby med medeltida anor, som har kvar karaktären av radby. Från det gamla sockencentrat återstår bl.a. förskolan från 1912, missionshuset från 1880-talet och prästgården, Skånes enda bevarade trelängade prästgårdsanläggning från 1700-talet i korsvirke. Anläggningen är idag även församlingshem och museum. Kyrkstigen mellan prästgården och kyrkan är kvar, även om den fysiska kopplingen är visuellt otydlig sedan allén längs stigen avverkats.

Alla delar av kyrkogården är avgränsade av vackra, miljöskapande trädkransar. Östra utvidgningen och äldsta delen av kyrkogården präglas av mestadels upplösta kvarter, där gravarna står fritt i gräset utan yttre avgränsningar. När kapellkyrkogården togs i bruk, minskade bruket av den gamla, vilket idag märks i form av många tomma gravplatser, framför allt i kvarteren norr om kyrkan. I gravbeståndet märks en medeltida gravhäll. Flera gravstenar har överlämnats till församlingen, som ordnat ett lapidarium längs sydslänten på

kapellkyrkogården. Dess norra, välbevarade del kontrasterar till de äldre delarna av kyrkogården genom sin välhållna klassicistiska uppbyggnad med buxbomskantade gravar och raka grusgångar, som mynnar vid en murad fontän.

Ausås kyrka består av ett senmedeltida torn och ett relativt brett långhus med smalare, tresidigt avslutat kor från 1858. Byggmästare J. Hallbergs ursprungsritning hade en halvrund absid som kor, vilket gav kyrkans exteriör ett tydligt tidigmedeltida uttryck, men efter J. Åboms förändringar fick kyrkan en något mer klassicerande karaktär. Schemat med ett ombyggt torn och ett nytt kyrkorum följdes t.ex. i de närbelägna kyrkorna i Östra Ljungby (1857) och Rebbelberga (1867). Ausås kyrkas exteriör är oförändrad sedan 1869 fransett bytet av takmaterial och norrutbyggnaden till källaren. I listverken längs långhusets takfot och tornets typiskt skånska trapptinnar finns likheter med Brunius gotikinspirerade arkitektur, även om detaljeringen inte kommer till sin rätt sedan gesimsarna putsats. Runt tornet löper ett band av ljud- och bomhål, ett ovanligt arrangemang från 1848 då gavelröstena gjordes om till dagens utseende. Ett värde finns i Theodor Wåhlins fina järnfönster med blyspröjsade glas och räfflade solbänkar. Fönstren saknar innanfönster, vilket bidrar till kyrkorummets lätta ljusförläp.

Den välhållna, ljusa interiören präglas av valven, vars utformning ansluter till medeltida tradition, liksom Wåhlins förhållandevis ödmjuka restaurering 1906. Då tillkom kalkstensgolven, som han oftast förordade, altarringen med sitt välbevarade golv av viktoria-plattor och de öppna bänkarna i typiskt Wåhlinformspråk. Representativt för denna tid är även pärlsponten, t.ex. under läktaren, och som bröstpanel på väggarna. Den enhetliga färgsättningen i gråvitt och med blåa accenter, som ofta förknippas med Wåhlins kyrkor, är framför allt ett resultat av 1987-års renovering.

Bland träinventarierna märks framför allt den ovanliga altaruppsatsen med två tavlor, båda utförda av erkända målare. Av stort konsthistoriskt värde är dopfunten med sin romanska sångtext. Den är en av blott nio skånska, medeltida funtar med idag kända religiösa inskrifter. Den sakrala texten visar möjligen på ett samröre med Herrevadskloster. I långhuset hänger en 1600-talskrona, skänkt av Spannarps gård. Bevarade ljuskronor från denna tid, vilket även finns i Höja, är ganska sällsynt och oftast förknippat med mer exklusiva kyrkor. Bland textilierna märks en tidig 1700-talsmässshake, vilka idag finns kvar i begränsad omfattning. Till sist bör nämnas orgeln, som har kvar tennpiporna från 1872 års pipverk. Dess fasad och orgelläktarens barriär är sammanbyggda, vilket är förhållandevis ovanligt, och fint samkomponerade.

Att tänka på

- I kyrkans exteriör bör värnas listverken, som på sikt om möjligt bör återställas till oputsade, och Wåhlins järnfönster, som ännu inte försetts med innerfönster.
- I kyrkorummet bör värnas balansen av olika tidsskikt, som idag samspelar på ett bra

sätt. Särskild omsorg bör ägnas kyrkans golv av viktoriaplattor, vars plattor ofta kan vara svåra att ersätta. Bland de fasta inventarierna bör speciellt värnas altaruppsatsen, och dess ovanliga vridkonstruktion hållas i gott skick.

- Dopfontens inskrift, som bör behandlas varsamt, visar på en möjlig koppling till Herrevadskloster. Dopfontens historia kan förmedlas genom t.ex. en skylt.
- För kyrkogården bör tas fram en Vård- och Underhållsplan, som ger värdefulla råd för förvaltningen av kyrkogården, och hanteringen av gravvårdarna där.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljö-lagen. Ausås är utpekad som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

Ausås kyrka, informationsfolder av Ingvar Nilsson, 2001

Kyrkobyggnader 1760-1860 - Del 1 Skåne och Blekinge, red. Erik Cinthio m.fl., RAÄ, 1989

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg & Ingrid Sjöström, RAÄ, 2015

Skånska kyrkor, Skånes hembygdsförbunds årsbok 1997, Arlöv, 1997

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan för Ausås kyrka 2006-01-24, ItArk Arkitekter (2006), Helsingborg

Digitala arkivet, Helsingborgs Dagblad, <http://www.hd.se>, 2015-12-10.

Regionmuseets i Kristianstads arkiv, Kristianstad, 1023 Ausås, Kyrkor och Arkeologi

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, Lantmäteriet, 2015-12-10

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskaps-var/d/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/angelholm/Pages/Ausas.aspx>, 2015-12-10

http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/7817/2014_049.pdf?sequence=1

Övriga uppgifter

Denna rapport om Ausås kyrka, Bjäre kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember, Arkitekt SAR/MSA, Cert. sakkunnig avseende kulturvården

JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Karakteriseringen har gjorts efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift.
Inventeringsdatum: 2015-12-03 Färdigställd rapport: 2016-11-14